

## **Serie: De boze burger**

### **De stem van het volk**

**Geert Wilders gaat bij de komende verkiezingen ongetwijfeld hoge ogen gooien. Waar komt die populariteit voor populistisch rechts vandaan en welke gevolgen heeft dit voor de milieubeweging? Eerste deel van een serie over de boze burger.**

*Freek Kallenberg*

Naast de multiculturele samenleving en ontwikkelingshulp is inmiddels ook een andere ‘linkse’ hobby, het milieu, een gewild doelwit van populistisch rechts. De campagnes over ‘onterecht’ verleende subsidies van VROM, de vermeende klimaatleugens van het IPCC, of het verzet tegen de aanleg van snelwegen waardoor hardwerkend Nederland dagelijks in de file staat, verlopen veelal via een vast stramien. De Telegraaf neemt als krant van wakker Nederland het initiatief. ‘Reaguurders’ gaan er op GeenStijl en andere blogs mee aan de haal, Elsevier en haar vaste rijtje columnisten volgen snel en dezelfde week worden er door Wilders of een ander Kamerlid al Kamervragen gesteld.

Omdat de door Wilders verfoeide ‘linkse’ media in hun jacht op de lezende en zappende ‘Hollander’ niet achter willen blijven, wordt ook daar druk gediscussieerd over de door populistisch rechts geagendeerde onderwerpen. Op deze wijze slaagt zij er nu al weer enkele jaren in het politieke debat in de media én de Tweede Kamer te domineren.

Hoe kon populistisch rechts zo snel populair worden en welke gevolgen heeft dit voor de milieubeweging?

### **Fortuyn**

Feit is dat het politieke landschap in Nederland in tien jaar aanzienlijk is veranderd. Elders in Europa wisten rechts-populistische partijen als het Vlaams Blok, de Oostenrijkse FPÖ en het Franse Front National al in de jaren negentig de harten van veel kiezers te veroveren. In het tolerante Nederland is er in die jaren geen enkele politieke partij die de xenofobe burger weet te verleiden om op een druilerige voorjaarsdag naar het stembus te togen en daar via een keuze voor een nieuw-rechtse partij zijn onvrede met nieuwe Nederlanders en de huidige politieke elite kenbaar te maken.

Sinds de opkomst van Fortuyn in 2002 is dat veranderd, zegt de Rotterdamse hoogleraar cultuursociologie Dick Houtman. “De opkomst bij de verkiezingen was in 2002 relatief hoog. Fortuyn wist mensen die normaal nooit stemmen naar de stembus te lokken. Op zichzelf positief, want de kloof tussen burger en politiek werd als een groot probleem ervaren. Dat deze nieuwe kiezer vervolgens LPF stemt, daarover was men natuurlijk minder enthousiast.”

Verbaasd over de grote aanhang van de LPF, Verdonk en de PVV is Houtman niet. “Het maatschappelijk onbehagen en de xenofobie waar deze partijen op inspelen bestaat al veel langer. Maar hierover spreken was in Nederland lange tijd taboe.”

### **Ontzuiling**

Maar waar komt dat onbehagen vandaan en waarom kan er na 2002 opeens wel openlijk over gesproken worden? Volgens Houtman speelt de secularisering en ontzuiling hierin een grote rol. In de verzuilde Nederlandse samenleving wist iedereen wie hij was, waar hij bij hoorde en door wie hij politiek vertegenwoordigd werd. Meer dan in andere landen bepaalde in ons land niet de sociaal-economische klasse, maar deze culturele inbedding het stemgedrag. Zowel de katholieke arbeider als de ondernemer stemde op de KVP.

Door de ontzuiling worden die verzuilde identiteiten niet meer vertaald in stemgedrag. De burger voelt zich niet meer vanzelfsprekend door een elite vertegenwoordigd en is zo losgeraakt van de politiek. “Dat kun je positief zien, omdat burgers zich hebben geëmancipeerd van die collectieve zuil-identiteiten”, zegt Houtman. “Maar het heeft wel geleid tot identiteitsproblemen. Wie zijn wij nu eigenlijk? Waar hoor ik bij? Dit verklaart voor een groot deel die neo-nationalistische zoektocht naar de Nederlandse identiteit.”

Volgens Martijn Lampert van onderzoeksbureau Motivaction, dat al 25 jaar onderzoek doet naar trends in de samenleving, spelen de globalisering en nieuwe media hierin ook een belangrijke rol. “Daardoor is de wereld veel complexer en diverser geworden. Het internet heeft vele visies en meningen binnen bereik gebracht, en de vanzelfsprekende autoriteit van de wetenschap aangetast. Een grote groep, vooral lager opgeleide mensen, heeft er moeite mee al die complexiteit te doorgronden. Zij hebben hun vertrouwen in de bestaande elite verloren en zijn gevoelig voor mensen als Fortuyn en Wilders die gezag uitstralen, extravert zijn en een duidelijke mening verkondigen. Zeker als ze daar ook echt voor gaan, met gevaar voor eigen leven.”

## **Islam**

Volgens politicoloog en socioloog Merijn Oudenampsen, die momenteel werkt aan een boek over populisme, kan het ‘succes’ van de LPF en PVV niet los worden gezien van de strijd tegen de islam. “Dat is hun belangrijkste troefkaart”, zegt Oudenampsen. “In Nederland probeerde ‘het klasje’ van Bolkestein, het islamitische gevaar al langere tijd aan de orde te stellen. Daarvan maakte behalve hoogleraren als Paul Cliteur en Andreas Kinneging ook Geert Wilders als tekstschrijver deel uit. Maar in het politieke debat was daar niet veel ruimte voor. Na de aanslagen op het WTC in New York op 9 september 2001 veranderde dit volledig en werd het mogelijk deze culturele politiek uit te spelen: het verlichte Westen tegen de terroristische islam. Links kon hiermee slecht uit de voeten, maar rechts kon dit prachtig mobiliseren. Dat heeft Fortuyn heel goed gedaan.”

De twee politieke moorden deden volgens Oudenampsen de rest. “Daar heeft populistisch rechts goed op ingespeeld door voortdurend de vinger op de wonde te leggen. Wilders film *Fitna* is een herhaling van de film *Submission* van Theo van Gogh. Ehsan Jami’s film *An interview with Muhammed* is niet heel anders. En steeds wordt iemand die een film maakt bedreigd. Het gaat niet alleen om de inhoud van de film, maar om de continue herbeleving van het trauma van de twee moorden. Dit verklaart mede waarom het debat in Nederland zulke heftige vormen aan heeft genomen.”

## **Poldermodel**

Voor de kiezer is de strijd tegen de islam echter niet de enige reden om op de PVV te stemmen, de kritiek van deze partij op de Haagse politiek spreekt hen eveneens aan. “Dat klopt”, zegt Dick Houtman. “In de ogen van populistisch rechts kent ons huidige politieke systeem een aantal grote problemen. Volgens hen moet het uit zijn met het eindeloze geouwehoer in achterkamertjes, het gepolder en de procedures. Want hierdoor is de politiek stroperig geworden en krijgen politici niks voor elkaar.”

Ook volgens Oudenampsen is het Nederlandse poldermodel een verklaring voor het succes van de anti-establishment politiek van populistisch rechts. “Het poldermodel is in feite een

verdelingsmodel van politieke macht waarin je aan de onderhandelingstafel mag zitten zolang je belooft niet de straat op te gaan. Als je niet teveel stampij maakt en je toon matigt, mag je meepraten, krijg je subsidie en kun je een organisatie opbouwen. Zowel de vakbonden, als de milieubeweging en andere sociale bewegingen hebben voor deze weg gekozen. Om je doelen te bereiken kan dit ook een succesvolle strategie zijn. Maar hierdoor wordt politiek wel ondergeschikt aan beleid: invloed op het beleid van de overheid werd belangrijker dan het opbouwen of onderhouden van een brede maatschappelijke of politieke beweging.”

Omdat de anti-establishment politiek van populistisch rechts de legitimiteit van het gehele poldermodel, en in feite van het gehele gangbare politiek proces in twijfel trekt, staan alle politieke partijen, maar ook de vakbeweging en de milieubeweging hier zo machteloos tegenover. “Wilders hamert er voortdurend op dat alle bestaande partijen en organisaties deel uitmaken van het politieke establishment dat elkaar baantjes toeschuift en het zuurverdiende belastinggeld verspilt aan haar ‘linkse’ hobby’s”, aldus Oudenampsen.

### **Linkse elite**

Het populisme deelt het politieke veld zo op in twee politieke krachten: het volk en de elite. “Daarbij creëert het clichébeelden van zowel het volk als de elite”, zegt Oudenampsen. “De elite is links en het volk is rechts. Dat wil niet teveel belastingen betalen, onbeperkt auto rijden en vliegen, zit vol met rancune en wil niks weten van buitenlanders of het milieu.”

Hij verbaast zich erover dat alle politieke partijen en ook de media deze clichébeelden klakkeloos over nemen. “Terwijl het onzin is. De Nederlandse elite is zeer gemêleerd, eerder neo-liberaal en conservatief. Het CDA is vrijwel altijd aan de macht geweest, en dat is toch geen linkse partij. Ook het volk is zeer divers.”

Volgens Oudenampsen zou de milieubeweging daarom veel meer moeten laten zien dat ook zij het volk vertegenwoordigt. Gezamenlijk hebben de natuur- en milieuorganisaties immers vier miljoen leden, ongeveer evenveel als de ANWB. “Waarom beroepen die eersten zich niet op hun democratische legitimiteit als de overheid weer eens een snelweg wil aanleggen of verbreden en daarbij de Europese regels overtreedt? De ANWB doet dit namelijk wel om de aanleg van die snelweg af te dwingen, of de kilometerheffing af te schieten. Maar vooral de grote natuur en milieuorganisaties zijn bang om te polariseren, uit angst hun plaats aan de onderhandelingstafel op het spel te zetten. Daardoor kunnen ze eenvoudig worden weggezet als de ‘linkse’ elite.”

Toch valt er volgens Dick Houtman ook wel iets te zeggen voor dit onderscheid tussen een rechts volk en een linkse elite. “Als zoals nu, de politieke debatten vooral over culturele in plaats van sociaal economische vraagstukken gaan, stemmen hoger opgeleiden op cultureel linkse partijen als GroenLinks en D66 en lager opgeleiden op cultureel rechtse partijen als de PVV en in mindere mate de SP. De grootste splijtzwam in de hedendaagse politiek is daarmee die tussen hoger en lager opgeleiden, niet die tussen de verschillende sociaal-economische klassen.”

Dat straalt ook af op de milieubeweging. “De leden van de milieu- en natuurbeweging horen grotendeels bij die hoger opgeleiden. Lager opgeleiden hebben daar weinig mee en daarom kan Wilders het afdoen als een linkse hobby.”

### **Klimaat**

Volgens Martin Lampert zie je deze tweedeling ook terug in de discussie over duurzaamheid en het klimaat. “Bij beleidsmakers en in de journalistiek is de belangstelling hiervoor groot. Zo nam ten tijde van de film van Al Gore de belangstelling voor het klimaat onder hoog opgeleiden toe. Maar onder middelbaar en lager opgeleiden helemaal niet.”

In het jaarlijkse 21Minuten onderzoek van McKinsey en de Publieke Zaak naar de opinie van het

Nederlandse volk staan klimaat en milieu dan ook niet meer in de top 10 van grootste zorgen. In het eind vorig jaar verschenen boek *De Grenzeloze Generatie* constateert Lampert samen met zijn collega Frits Spangenberg dat ook onder jongeren de belangstelling voor milieuproblemen gering is en afneemt ten opzichte van 10 jaar geleden.

Hij heeft hiervoor wel een verklaring. “Milieu en duurzaamheid zijn immateriële collectieve waarden die moeten worden doorgegeven van ouders op kinderen. De protestgeneratie heeft dat nog gedaan, maar de opvoeders van 2010 komen uit de jaren tachtig. Die zijn opgegroeid met de nieuwe zakelijkheid, de MTV-cultuur, grenzeloze consumptie en individualisme. Het is daarom voor hen veel minder vanzelfsprekend om kinderen ook de zorg voor hun omgeving, de natuur of de bredere wereld bij te brengen.”

Natuurlijk zijn er ook de pragmatisch idealisten onder jongeren die de zorg voor de omgeving en het milieu wel belangrijk vinden, weet Lampert. “Waarschijnlijk komen zij ook wel op invloedrijke posities terecht, maar bij het grootste deel van de bevolking neemt de belangstelling hiervoor af. Het zal dus moeilijker worden dit politiek te mobiliseren.”

## **Verkiezingen**

Uit het genoemde 21Minuten onderzoek blijkt dat de Nederlandse burgers zich vooral zorgen maken over de onderwerpen die hen van dichtbij en op korte termijn raken. Milieu en klimaatverandering zijn daardoor niet hun grootste zorg. Criminaliteit, integratie van allochtonen en het functioneren van de overheid vormen de top 3, gevolgd door gezondheidszorg en de kosten van het levensonderhoud. Zie hier het politieke programma van de PVV.

De andere politieke partijen zullen in de aanloop naar de verkiezingen van 9 juni proberen zich ook op deze onderwerpen te profileren om zo de steun van ‘het volk’ terug te winnen. En zo bepaalt populistisch rechts waarschijnlijk ook de komende maanden het politieke debat. Een mogelijkheid om dat te voorkomen is om te politiseren op sociaal-economische thema’s, denkt Dick Houtman. “Alleen als er grote verdelingsconflicten uitbreken, kan bijvoorbeeld de PvdA zowel de cultureel linkse elite als de ‘gewone’ man aanspreken. Dan moet de PvdA wel duidelijker positie kiezen voor de onderkant. Maar Wilders is niet gek en schuift op dit terrein steeds meer naar links. Zie zijn verzet tegen het verhogen van de AOW-leeftijd en de ‘zakkenvullers’ in de financiële wereld.”

Rechts op culturele kwesties als cultuur, integratie en criminaliteit en links op sociaal-economische vraagstukken, dat is volgens Houtman op dit moment electoraal gezien de winnende formule. Over het milieu en de klimaatverandering kun je het als politieke partij de komende maanden beter niet hebben.